

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЗАПОВІДНИК «ГЛУХІВ»

ЦЕНТР ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВА
Національної академії наук України і
Українського товариства охорони пам'яток історії та культури

ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Олександра Довженка

СІВЕРЩИНА В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Наукове видання

Випуск 13

Видається з 2008 року

Глухів – Київ
Центр пам'ятокознавства НАН України і УТОПІК
2020

УДК 94(477.5)+908(477.5)
ББК 63.3(4 Укр)
С42

ISSN 2218-4805

Рекомендовано до друку:

Вченою радою Національного заповідника «Глухів»
(протокол № 2 від 05.03.2020 р.)

Вченою радою Глухівського національного педуніверситету ім. О. Довженка
(протокол № 7 від 26.02 2020 р.)

Редакційна колегія:

І.В. Мошик (голова), О.М. Титова (заступник голови), В.І. Абакумова,
Л.М. Бесов, С.І. Білокінь, Л.О. Гріффен, С.Ю. Зозуля, Г.Д. Казьмирчук, Ю.О. Коваленко,
О.І. Курок, М.П. Недюха, Ю.О. Нікітін, С.І. Посохов, К.М. Тищенко, М.А. Якименко
С.П. Жукова (відповідальний секретар)

Адреса редакції:

41400, м. Глухів Сумської обл., вул. Шевченка, 30, тел./факс +380-5444-23557
e-mail: dikz@ukr.net

Адреса розміщення електронної версії видання в мережі Інтернет

<http://nz-hlukhiv.com.ua>

Видання зареєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 21939–11839ПР від 31.03.2016 р.)

Збірник наукових праць «Сіверщина в історії України»
внесений до переліку фахових видань з історичних наук
(Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.05.2016 р. № 515)

© Національний заповідник «Глухів», 2020
© Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2020
© Глухівський національний педагогічний університет
ім. О. Довженка, 2020

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВО ТА ПАМ'ЯТКООХОРОННА СПРАВА

Харковенко Р.В. Актуальні питання стану справ у сфері охорони культурної спадщини в Україні	7
Вечерський В.В. Репрезентація архітектурної спадщини Сіверщини у Великій українській енциклопедії	15
Молочкова Н.М., Ніщук Л.О. Особливості збереження пам'яток архітектури спільного використання з церквою	20
Романченко О.Д. Реставрація Будинку митрополита архітектурного ансамблю Києво-Печерської лаври у 1950–60-х роках	24
Черевко І.А., Зайцева В.О., Літвінчук Д.В. Дослідження вологості будівельних матеріалів церкви Спаса на Берестові з метою визначення чинників погіршення стану монументального живопису та розробки заходів з його збереження	33
Пришляк О.Б. Дзвіниця костелу Святого Антонія як об'єкт культурної спадщини міста Збараж	41
Ходак І.О. Втрачені храми Борисполя (за експедиційними матеріалами Поліни Кульженко і Марії Вязьмітіної 1924 року)	43
Протоіерей Чурочкин А.А. Глуховский Петропавловский монастырь и его связи с Путивльской землёй	48
Воробей Н.Ф. Чудотворні ікони Богородиці XVII–XVIII ст. з Новгород-Сіверщини	53
Мірошниченко О.М. Нововиявлені надгробки XVIII – початку XX ст. з території Вознесенського кладовища міста Глухова	56
Назарова В.В. Братская могила евреев, погибших во время погрома в Глухове 7–8 марта 1918 года	62
Ванжула О.М. Чернігівський Спасо-Преображенський собор у реаліях міського соціуму (1943–1960 рр.)	66
Mezentsev V.I., Sytyi Yu.M., Kovalenko Yu.O. Baturyn excavations in 2019 and reconstructions of I. Mazepa's coat of arms	72

РОЗДІЛ ІІ. ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА ДАВНІХ ЧАСІВ І СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Войтович М.М. Грунтові поховання культури шнурової кераміки на території українського Прикарпаття	79
Пефтіць Д.М. Керамічний комплекс поселення доби пізньої бронзи Єристівка II	86
Ольговський С.Я. Традиції бродячого ремесла на території України	91
Старенький І.О., Болтанюк П.А. Археологічна розвідка в околицях села Баговиця Кам'янець-Подільського району у 2019 році (ур. Нова ферма)	95
Тищенко К.М. Топоніми Бистрик, Білокопитове, Шалигине, Яструбщина виникли у арабо-візантійський час	103
Троцька В.І. Історія досліджень глиняних виробів за матеріалами давньоруських поховальних пам'яток Сіверщини	108

Коваленко Ю.О. Джучидські монети як джерело вивчення історії Глухівщини післямонгольського періоду	112
---	-----

РОЗДІЛ III. ПОЛЬСЬКО-ЛИТОВСЬКА ДОБА ТА ГЕТЬМАНЩИНА

Осадчий Є.М. Грамоти Бобрицького воеводи Кирила Ушакова 1649 року (з історії заснування острогу Кам'яне)	119
Курок О.І., Бакалець О.А., Ключев А.М. Скарби мідних монет Речі Посполитої, Московського царства та Прибалтійських володінь Швеції середини XVII ст. з Сумщини	121
Мезенцев В.І. Батуринські кахлі з гербами П. Орлика та І. Мазепи: реконструкції та аналіз	129
Мицик Ю.А., Тарасенко І.Ю. З документів фонду 1633 ЦДІАК до історії Глухівщини XVIII ст.	140
Тарасенко І.Ю. З історії Глухівської в'язниці XVIII ст.	145
Ковальов О.Є. Глухівчанин А. Лосенко – ректор Імператорської російської академії мистецтв	151
Травкіна О.І. Про навчання студентів Чернігівського колегіуму медицині у другій половині XVIII ст.	155
Токарєв С.А. Козацько-старшинська родина Костенецьких у процесі інтеграції до середовища російського дворянства	160

РОЗДІЛ IV. НОВА ІСТОРІЯ

Галь Б.О. «Не без крайней нужды»: розміщення глухівських управлінських закладів після пожежі 1784 р.	165
Доценко А.В. Військовий постій у м. Глухові Малоросійської губернії на початку XIX ст.	169
Чернякова Я.В. Невідомий документ щодо ремонту Московської брами Глухівської фортеці	175
Тюльпа С.П. Дослідники історії Гетьманщини перших десятиліть XIX ст.	178
Єсюнін С.М. «Полное собрание законов Российской империи» (зібрання друге) як джерело дослідження історії міста Глухова 1825–1881 рр.	181
Герасько М.О. Компактне проживання євреїв на Батуринщині та Конотопщині в XVIII–XX ст.	184
Казьмирчук Г.Д., Казьмирчук М.Г. Стежками декабристів м. Тульчина	189
Будзар М.М. Уявлення про минуле як засіб самопрезентації українського дворянина другої чверті XIX ст. (за юнацьким щоденником Григорія Галагана)	193
Товстоляк Н.М. Документи сімейної історії мецената Г.С. Тарновського	197
Нетребя А.І. Історична обумовленість судової реформи 1864 року	201
Котельницький Н.А. «Братское послание украинцев сербскому обществу «Заря» з особистого архіву І.Л. Шрага як джерело з історії земського ліберального руху на півночі Лівобережної України (60–80 рр. XIX ст.)	205

Іванченко Л.А., Проценко Л.Г. Метричні книги с. Дубовичі: життя, постаті, статистика	209
Іванченко Л.А. Село Дубовичі в записах і працях Пелагеї Литвинової-Бартош (за матеріалами фондів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського)	214
П'ятаченко С.В. Розвідка П. Литвинової-Бартош «Как сажали в старину старых людей на лубок» (1885 р.) та полеміка навколо неї	218
Якобчук Н.О. Епістолярна спадщина П.Я. Литвинової у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського	223
Кужельна О.В. Непростий шлях Б. Хмельницького до Софіївської площі (історія спорудження пам'ятника Б. Хмельницькому у Києві в мемуарно-епістолярній спадщині)	227
Курок О.І., Гриценко А.П. Досвід формування професійної компетентності майбутніх учителів історії в Глухівському учительському інституті у 1874–1917 роках	233
Демиденко Н.М. Деякі особливості розвитку середньої освіти на сумських землях у другій половині XIX – на початку XX ст.	238
Белько О.О. Підготовка фахівців гончарного виробництва на Полтавщині в земський період (на прикладах навчальних закладів Глинська (кінець XIX – початок XX ст.)	243
Якименко М.А., Краснікова О.М. Участь Чернігівського земства у діяльності «Обласної земської переселенської організації» (1908–1918 рр.)	246
Матвієнко Д.М. Наукова діяльність управителя справ Чернігівської губерньської вченої архівної комісії П.М. Добровольського	250
Кириєвський В.Д. Івотський землемір Петро Євсейович Базилевич – член Державної думи Російської імперії III скликання (1907–1912)	253
Крижанівський В.М. Вихованці Глухівського учительського інституту М. Карпов та А. Михайлець за матеріалами Історико-педагогічного музею ГНПУ ім. О. Довженка	257
Пластун О.В. Архівні документи Кролевецького повіту 1918 р. як джерела з історії українського державотворення	265
Мірошниченко Н.О. Радянська преса про Хрестовоздвиженське трудове братство та його засновника	269
Дмитренко Н.М. Українізація радянського державного апарату Ніжинського округу (1923–1930 рр.)	272
Непотенко І.В. Готелі Чернігова у переформатованому житловому просторі 1920-х рр.	275
Артемова Л.В. Відновлення Глухівської електростанції у 1925–1926 рр. (за документами фонду 2 ЦДАВОВ України)	279
Мицик Ю.А. Фонд 227 Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського про діяльність Євгена Онацького	284
Снагощенко В.В. Непересічність постаті Івана Аксьонова	287
Подолька Н.С. Співпраця Василя Кричевського з Харківським кооперативним видавництвом «Рух»	291

Горох М.В. Політична карикатура на шпальтах окупаційної преси: Чернігівська область (1941–1943 рр.)	295
Белашов В.І. Бій за Глухів – міф чи реальність?	311
Рожкова Л.І. «Війна» після війни: боротьба проти бандитизму на Сумщині у другій половині 1940-х – на початку 1950-х років	315
Шишкіна Ю.А. Доля Покровської церкви с. Годунівки Глухівського району у повоєнні роки	320
Мошик І.В. Діяльність Глухівського педагогічного інституту у 70-ті роки ХХ ст.	323
Лебедєва Ю.О. Геополітика як фактор консолідації українців на початку Другої світової та російсько-української воєн	328

РОЗДІЛ V. МУЗЕЙНА СПРАВА

Кондратенко Т.К., Кондратенко Н.Г., Прохватило Р.В. Цікаві зброярські артефакти наполеонівської епохи	333
Сулима О.С. Повороти долі фотографа А.М. Павловича та Полтавський музей	337
Лимар О.С. Могили та пам'ятні знаки учасникам Першої світової війни 1914–1918 рр. на Полтавщині	343
Кондратенко Н.Г. Історія колекції Києво-Межигірської фаянсової фабрики у зібранні Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського	348
Яненко А.С. Інтриги й колотнеча довкола Всеукраїнського музейного городка: (не)приязний професійний світ Києва 1920-х – початку 1930-х рр.	352
Махота О.О. Формування колекції будівельних матеріалів XI–XV ст. Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника	363
Грінченко В.Г. З історії музейної справи в Центральній Україні у роки нацистської окупації (за матеріалами пропагандистської преси окупованих українських територій)	367
Дейнеко С.М. Експозиційна робота в Харківському історико-краєзнавчому музеї імені Г. Сковороди у перші повоєнні роки (1944–1950)	370
Ревега Н.М. Етнографічна колекція дерев'яних предметів хатнього та господарського вжитку Київського Полісся (нижня течія річки Тетерів) за матеріалами фондової колекції НІЕЗ «Переяслав»	374
Ликова О.Г. Музейна збірка кераміки Михайла Китриша як ілюстрація гончарних традицій Опішного 1970-х–2010-х років	379
Рибалка В.Г. Колекція цегли та черепиці Катеринославських виробників кінця ХІХ – початку ХХ ст. в експозиції Музею «Пам'ять єврейського народу та Голокост в Україні». Етносоціальні аспекти історії через призму речових пам'яток	382
Рой С.В. Друковані видання ХХ ст. з історії театрального і музичного мистецтва в колекційному описі акторської сім'ї Бровченків: аналіз, систематизація	388
Зубар М.В. Музейна комунікація як інструмент творення музею – «третього місця»	393
АВТОРИ	397

